

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE

KUR'AN VE

HÜSN-İ HAT

SEMPOZYUM BİLDİRİ METİNLERİ

01-03 KASIM 2015

A M A S Y A

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1330

İLMİ ESERLER: 209

Yayın Yönetmeni

Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü

Yunus AKKAYA

Tashih

Sedat MEMİŞ

Grafik & Tasarım

Ali ÇINKI

Baskı

Kalkan Matbaacılık

(0312) 341 92 34

2. Baskı, Ankara 2017

ISBN 978-975-19-6757-2

2017-06-Y-0003-1330

Sertifika No: 12931

Eser İnceleme Komisyon Kararı

16.03.2017/10

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0312) 295 72 93-94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

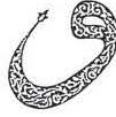
Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: (0312) 295 71 53-295 71 56

Faks: (0312) 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

HATTAT FERİDE HANIM VE HATTAT EMRULLAH EFENDİ (DEMİRKAYA) ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN HAT SANATINDA KASTAMONU

Burhan BALTACI

Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Cengiz ÇUHADAR

Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Mustafa GEZİCİ

Eğitimci-Araştırmacı, Kastamonu Mehmet Akif Ersoy İlkokulu Öğretmeni

"Kur'an Mekke'de nazil oldu, Mısır'da okundu, İstanbul'da yazıldı." sözü ehlinin malumudur. Bu sözün anlam alanı içerisine Osmanlı'da zirveye çıkan Türk hat sanatının derinliği ve mükemmelleşme süreci dâhil edilebilir. Kur'an'ın Osmanlı'da yazılmasının veya Osmanlı'da hattın derinleşmesi ve aşkın bir seviyeye ulaşmasında sadece İstanbul değil bütün Osmanlı beldeleri pay sahibidir. Bu kültür içerisinde hat ve Kur'an yazımı meselesi bir bütün olarak değer ve ivme kazanmıştır. Bu hususta "Kıbletü'l-Hattatîn" olarak nitelendirilen Amasya şehrinin önemli bir yeri vardır.

İstanbul ve Amasya dışındaki diğer iller arasında önemli bir yere haiz bulunan Kastamonu da hat sanatında değerli isimler yetiştirmiş şehirlerimizin başında gelmektedir. Bunlar arasında en önemlileri Kazasker Mustafa İzzet Efendi, Mehmed Şevki Efendi, Hulusi Efendi, Abdulfettah Efendi, Hamdi Efendi, İzzet Efendi, Mehmet Ali Efendi, Nuri Efendi, Vasıf Efendi, Aşir Efendi, Mehmed Besim Efendi sayılabilir.¹

¹ Ayrıca bkz. Mustafa Bektaşoğlu, *Hat Sanatı ve Topyah Hattatlar*, Ankara 2005, ss. 1-112.

Tebliğimizin birinci bölümünde bu önemli hattatlara yer verilirken ikinci kısmında Hattat Feride Hanım ve Emrullah Demirkaya hakkında bilgi verilecektir.

A. KASTAMONULU HATTATLAR

Abdülfettah Efendi: (1230-1314 /1896)

Abdülfettah Efendi, Abdullah Efendinin oğludur. Hicri 1230 yılında Dersaadette tevellüd eylediği nüfus tezkirei Osmaniyesinde muharrerdir. Sakızlı'dır.²

Hüsrev Paşa'nın ser-askerliğinde dairei askeriyede Arabî, Farisî, hendese ve matematik okudu. Sülüs, celi, nesh, talik, divânî ve rik'a çalıştı, icazet aldı.³

1831'de Sıbyan Alayı muallimliğine, tabur kâtiplerine rik'a talimine ve sipahilerin istida-namelerinin havalesine "sah" keşidesine me'mur edildi.⁴

Kastamonu mal müdürlüklerinde ve üç ay Kastamonu vali vekaletinde bulundu.⁵

Defninden bahs edilirken "Tercemanı Hakikat" gazetesinde deniliyor ki: "Merhum, meşahiri hattatinden olup nezaheti hututu nefisesi, arayışı enzar olacak surette idi. Dersaadet ile Bursa'daki cevamiî şerifenin bazılarında avihteî mevkii tazim edilmek üzere çekideî kalemi müşkin eylemiş oldukları elvah, o derece nazar rübdür ki görenler, merhumun aferin hanı kemali olmamak kabil olmaz."⁶

Abdülfettah Efendi, sülüs, celi ve talikde mehareti kamile sahibi idi. Birçok yerde yazıları vardır. Selanik mal müdürü ve vali vekili iken (1273-74 h.) Ravzai Mutahhere'ye takdim olunmak üzere Sultan Abdülmecid tarafından imal ettirilen şamdanlar -irade-i seniyye ile- Selanik'e gönderilip istenilen yazıları pek güzel yazdığından padişah mahzuz oldu. 1855 (1271 h.)'de neşr olunan kavaimi nakdiyenin hâk ve imalinde hüsnî hizmeti sebk etti. Yine o sene Bursa'yı tahrip eden büyük zelzelede ulu camideki

² İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955, s. 24.

³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 24.

⁴ İnal, *Son Hattatlar*, s. 24.

⁵ İnal, *Son Hattatlar*, s. 24-25.

⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 25.

yazıların yeniden tahrir ve tezyininde "icad ve tanzim ettiği büyük kalem" ile mihrabın sağına ve kapıların üstüne celi ve talik yazılar yazdı.⁷

Yukarıda söylenen büyük kalemin sür'at ve sühulet ile yazmasını Sultan Abdülmecid görmek istedi. Vükelâ da hazır olduğu halde Hırka-i Saadet dairesinde Resul-i Ekrem Efendimizin ismi şeriflerini yazdı, büyük takdir topladı.⁸

Kastamonu'da Şa'bân-ı Veli Hazretleri'nin şebekesi puşideleri ve etrafında medfun olanların puşidelerindeki Kelime-i Tevhid vesaire, yazdı.⁹

Hamdi Efendi

Mehmed Hamdi Efendi Kastamonuludur. "Hamdi Çavuş" namı ile yâd olunurdu. Fatih'te Yoğurtçu oğlu Emin Efendi'nin halifesi Nuri Efendi müntesiplerindendir. Asker oluncaya kadar onların kıyafetini muhafaza etti. Bakkal Arif Efendi'den sülüs, nesih ve Sami Efendi'den celi sülüs yazdı. Erkân-ı Harbiye Dairesi Hattatı Nazif Efendi daireye aldırıldı. Birinci Harbi umumi esnasında Almanya'da bastırılan evrakı nakdiyenin yazılarını yazmak üzere Almanya'ya gönderildi.¹⁰

Eski ve yeni en büyük hattatlar canibinden tahrir ve gayet güzel tezhib edilen ve emsalini tedarik ve cem' etmek muhal olan birçok hilye saadet ve sair levhaları pür kıymet ile -Şehzadebaşındaki- evini ruhani ve maddi bir müze haline koyan ve bilahare o hazinei bi naziri nasılsa elden çıkartmak zorunda kalmıştır.¹¹

Hulusi Efendi

Esseyyid el-Hac Mehmed Hulusi Efendi, Seyyid Mehmed Şemsüddin'ül-Buhârî sülalesinden -ikinci sultan Mahmud'un hizmetinde bulunmuş olan- Osman Ağa'nın oğludur. Kastamonu'da Seydiler Köyünde doğdu. Evvela Mahmud Raci Efendi'den, sonra Aliyülvasfi Efendi'den sülüs ve nesih teallüm ve Ragıb Paşa Kütüphanesi'nde birçok talibe talim ettirdi.¹²

⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 25.

⁸ İnal, *Son Hattatlar*, s. 28.

⁹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 28.

¹⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 115.

¹¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 115-116.

¹² İnal, *Son Hattatlar*, s. 134.

Hemşiresinin oğlu Hattatı Şehir Şevki Efendi talebelerinin en önde gelenlerindedir. Zamanındaki hattatların bihakkın en mümtazlarıdır. 1874 (1291)'de vefat etti.¹³

İzzet Efendi

Seyyid Mustafa İzzet Efendi, Tosya'da Destan Ağazade Mustafa Ağa'nın oğludur. 1801 (1216 h.)'de Tosya'da doğdu.¹⁴

İstanbul'a giderek birçok hocadan ders aldı. Hamidiye Evkafı Kaim-i Makamı Çömez Mustafa Vâsif Efendi'den sülûs ve nesih; Yesarizade Mustafa İzzet Efendi'den ta'lik meşk ederek icazet aldı.¹⁵ 1876 (1293 h.)'de vefat etti.¹⁶

Hattatlar ve musikişinaslar arasında "Kadı asker Efendi" namıyla یاد olunurdu.¹⁷

On bir Mushafı Şerif, bir o kadar Delailü'l-Hayrat otuzdan fazla En'am, iki yüzden fazla Hilye-i Saadet ve pek çok kıt'a ve murakka yazmıştır. Ayasofya Camii'nde –müze haline konmazdan önce– asılı bulunan büyük levhalar bu zatın hüsn-i hattaki kudretine en büyük şahittir. Camilerde, sair mahallerde ve evlerde pek nefis levha ve kitabeleri vardır.¹⁸

Yusuf Kamil Paşa merhum için yazdığı Mushaf-ı Şerifi görenlerin hayran kaldıkları meşhurdur. Pek kıymetli öğrenciler yetiştirmiştir. Şefik ve Muhsinzade Abdullah Beyler, Vahdeti, Abdullah Zühdi ve Burdurlu Hafız Osman Efendiler, Hacı Arif Bey, Mehmed Hilmi ve İlmî Efendiler öğrencilerinin en güzidelerindedir.¹⁹

Üniversite kütüphanesinin müze kısmında kendi yazısıyla nefis bir şarkı mecmuası mevcuttur ki kendinin ve diğer hocaların eserlerini havidir.²⁰

Mehmed Ali Efendi

Mehmed Ali Efendi, Kastamonulu Hacı Mustafa namında birinin oğludur. 1867 (1284 h.)'de Kastamonu'da doğdu. Sekiz yaşında İstanbul'a geldi. Mektep hocalarından Hattat Kadri Efendi'den sülûs ve nesih meşkine

¹³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 134.

¹⁴ İnal, *Son Hattatlar*, s. 154.

¹⁵ İnal, *Son Hattatlar*, s. 154-155.

¹⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 160.

¹⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 160.

¹⁸ İnal, *Son Hattatlar*, s. 160-161.

¹⁹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 161.

²⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 161.

başladı. 1305 de Tahsin Hilmi Efendiden icazet aldı. 1915 (1331 h.)'de vefat etti. Bu zat ketebesiz yazıların hangi hattatlara ait olduğunu tayin ettiği ve yazıya pek ziyade muhabbeti olduğundan topladığı iki sandık dolusu yazı ile pek çok levhanın Firuz Ağa yangınında eviyle beraber yandığı, Hattat Necmeddin Efendi'nin tevdi' eylediği evrakta yazılıdır.²¹

Nuri Efendi

El-Hac Mehmed Nuri Efendi, Taşköprü kazasında Kozluca karyesi ahalisinden Zaim oğlu Ali Ağa'nın oğludur. 1868 (1285 h.)'de Orta Köy'de doğdu. Kırk günlük iken Beşiktaş'a getirildi. Vefatına kadar "Beşiktaşlı" namıyla yâd olunurdu.²²

Zeki Dede'den ta'lik yazdı. Sülûs ve neshi evvela rüşdiye mektebinde Hademe-i Hümayun'dan ve Hattat Alâüddin Bey talebelerinden Süleyman Efendi'den, muahharen 1882 (1299 h.)'de zülüflü baltacılar imamı, Şevki Efendi talebesinden Nevşehirli Hoca Osman Efendi'den, 1883 (1300 h.)'de Alaaddin Bey'den sülûs ve nesih meşk etti. Alaaddin Bey'in rahatsızlığından dolayı 1888 (1305 h.)'de Muhsinzade Abdullah Bey'e intisap ve haftada iki defa on sekiz sene devam etti, ardından icazet aldı.²³

Beşiktaş'ta Mektebi Hamidi'de sülûs ve nesh muallimliğini ifa etti. Bir aralık Bab-ı Âli caddesinde dükkan açarak isteyenlere yazı yazdı. Bilahare Medresetü'l-Hattâtîn sülûs ve nesih muallimliğine tayin kılındı. Güzel sanatlar akademisine yazı hocası oldu.²⁴

Tüccardan Tantavizade Halid Efendiye ve Prenses Fatma'nın zevci Mahmud Sırrı Paşa'ya orta, Gazi Osman Paşa'ya ufak kıt'ade ve Beşiktaş muhafızı Hasan Paşa'nın delaletiyle Çorum'da Ashabı Kiram'dan Suheyb-i Rûmî'nin türbesine büyük kıt'ada birer Mushaf-ı Şerif, Sultan Mehmed Reşad'a evradı mevleviyye, diğer zevata evrat ve Fütûhat-ı Mekkiyye, dua, vs. ve müteaddid hilye-i şerife yazmıştır.²⁵

Kastamonu'da Şa'ban-ı Veli dergahındaki yazılar, Bakırköy'de Kartal Tepe camiinin kubbesindeki süre-i İhlas, Çorum'da saat kulesinin yazıları, Azebkapusu'ndaki camiin musluklarının üstündeki yazılar, Üsküdar'daki

²¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 206.

²² İnal, *Son Hattatlar*, s. 242.

²³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 242.

²⁴ İnal, *Son Hattatlar*, s. 244.

²⁵ İnal, *Son Hattatlar*, s. 245.

Yalnız Servi camiindeki tarih taşının yazısı, Kartal camiinin kapısındaki "ve men dehalehâ kâne âminâ" levhası, Sadrı esbak Cevad Paşa türbesinin kapısındaki yazı Çorum'da ve diğer mahallelerdeki bazı asarı hayriyenin üstündeki yazılar onundur.²⁶

Akademideki vazifesine yaşlılık sebebiyle devam edemeyince evinde oturup yazılar yazdırılmak suretiyle muallimlik ücreti tesviye edilirdi. En güzel yazanlardandı. Musiki erbabına ve hattatlara dair malumat sahibi idi. 1951 (1371 h.) Beşiktaş'ta vefat etti.²⁷

Şevki Efendi

Mehmed Şevki Efendi, tüccardan Kastamonulu Ahmed Ağa'nın oğludur. 1822 (1244 h.) de Kastamonu'da doğdu. Üç yaşında İstanbul'a geldi.²⁸

Aksaray'da Yusuf Paşa'da sıbyan mektebinde okudu. Mukaddimatı ulûmu –Ragıp Paşa kütüphanesi birinci hafız-ı kütübü– hattat Hulusi Efendi'den –ki herkesin hüsn-i zannına mazhar bir zat idi– ve onun damadı Hoca İshak Efendi'den okudu.²⁹

Yazıya merak ederek dayısından meşk almaya başladı. Dayısının (Hulusi Efendi) terceme-i halinde söylendiği vechile öğrencilerinin en güzidesi olan yeğenine 14 yaşında yazıdan icazet verdikten sonra "yazıyı ben bu güne kadar öğretebilirim. Bundan ilerisini Mustafa İzzet Efendi'den ve diğer hattatlardan öğren" demesiyle Şevki Efendi "ben sizden başka hocaya gitmem" cevabını verdi.³⁰

Kamil Efendi şu sözleri ilave etti: "Şevki Efendi, 'Yazıyı bana âlem-i rüyada talim ettiler.' derdi." En güzel yazıları 1290'dan sonra yazdıklarıdır. Ondan evvelki yazılarında kusurlar vardır."³¹

1876'da (1292 h.) Umum Mekatib-i Askeriye hüsn-i hat muallimliğine tayin olundu. Sonradan Sultan Abdülhamid merhumun şehzadegânına da iki buçuk sene yazı talim etti. 1887 (1304 h.)'de vefat etti.³²

Asrının en ileri gelen hattatlarından ki "Hattat-ı hatîr" unvanına layıktır. Asarı nefisesi, esbabı indinde haizi kıymettir. Pek çok öğrencisi

²⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 245.

²⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 245.

²⁸ İnal, *Son Hattatlar*, s. 397.

²⁹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 397.

³⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 397.

³¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 397.

³² İnal, *Son Hattatlar*, s. 399.

vardır. Ellerde hilyeleri, levha ve kıt'aları ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde 1284-1300'de yazdığı sülüs ve nesih yazıları mevcuttur.³³

Bir gün evine gittiğim esnada Yahya Hilmi Efendi, duvara asılı nefis bir levhayı göstererek "hattatlar içinde en ziyade takdir ettiğim zat, Şevki Efendidir. Yazıyı kemali itina ile yazar, hatta bir çocuğa yazı talim etse onda da itina ederdi. Doğrusu hattın her nev'inde ibrazı kemal ile emsaline tefevvuk etmiştir" demişti.³⁴

Kamil Efendi: "Şevki Efendi ağır, Yahya Hilmi Efendi sür'atle yazardı" derdi. Bayezid'deki kütüphane-i umumi birinci hafızı kütüb-i Hattat Hasan Tahsin Efendi, Şevki Efendi'nin yanındaki kemalini teslim eder. Fakat tekellüfle yazdığını söylerdi.³⁵

Şevki Efendi

Mehmed Şevkî Efendi, Zağferanbolu (Safranbolu) esnafından Kürdzade Ahmet Efendi'nin oğludur. 1268 h.'de Zağferanbolu'da doğdu. Orada sıbyan mektebinde okudu. Mektebin kalfası Hattat Ahmed Efendi'den sekiz yaşında sülüs ve nesih meşk etti. Kendi ifadesine göre on yaşında Mushaf yazmağa başladı.³⁶ 1863-1871 (1280-1288 h.) senesine kadar Mushaf yazdı. Bunların beş-on adedini talebelerine vermek üzere 1871 (1288 h.)'de İstanbul'a geldi Hattat Hasan Rıza Efendi, bir nüshasını görüp takdir etti. Tekemmül için bir buçuk sene yazı taallüm etti.³⁷

Müneccimbaşı Tahir Efendi'nin kitabetine alınarak 1871-1881 senesine kadar ifayı vazife etti. Mushaf yazmakta devam eyledi. Beyazıt Camiinde Tokatlı Ahmed Efendi'nin dersinden istifade etti.³⁸

1901 (1319 h.)'de İstanbul'a tekrar geldi. Bayezid'da mülga Maliye nezareti binasının karşısında, muahharen oradaki dükkânların hedminde Hakkâklar çarşısında, dükkan açarak arzu edenlere Mushaf, En'am, delâil, şıfa vs. yazdı.³⁹

1310 senesine kadar sağ eliyle gece gündüz yazı yazdı, eline ra'şe geldi. Tedavi edilse de faydası olmadı. Birinin on, diğerinin yirmi cüz'i yazılmış

³³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 399.

³⁴ İnal, *Son Hattatlar*, s. 399.

³⁵ İnal, *Son Hattatlar*, s. 399.

³⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 399.

³⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

³⁸ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

³⁹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

olan iki Mushafın ikmali için inayeti ilahiyeye sığınarak sol elle yazmaya başladı ve tamamladı. Hayatının sonuna kadar sol elle yazmaya devam etti.⁴⁰

1345 senesine kadar "103" *Mushafı Şerif* "3" *Şifa* ve müteaddid *Delailil-i Hayrât* yazdı. Gözlüksüz yazardı ve tezhip de yapardı. 1948 (1368 h.)'de vefat etti.⁴¹

Vasıf Efendi

El-Hac Mustafa Vasıf Efendi, Kastamonu vilayetinde Aksu Karyesi ahalisindedir. "Kadıoğlu" namıyla yad olurdu. Gebecizade Mehmed Vasfi Efendiden yazı meşk etti. Üstadı ona "çömez" lakabını verdi. O lakapla iştihar etti. Sonra Laz Ömer Vasfi Efendi'den de telemmüz etti. Topkapı Sarayı Müzesi'nde hocaları İbrahim Namık ve İsmail Zihnî taraflarından 1208 de Mustafa Vasıfa sülüs ve nesihden verilmiş bir icazet kıt'ası vardır. Ancak (ona aidiyeti) şüphelidir. 1852 (1269 h.) vefat etti.⁴²

Ellerde hilyeleri, sülüs ve nesih kıt'aları vardır. "Serlevha-i Hattatın" unvanına layık olduğunu eserleri ispat ediyor.⁴³

Âşir Efendi

Mustafa Âşir Efendi, Reisü'l-Küttâb el-Hâc Mustafa Efendi'nin oğludur. 1729 (1142 h.)'de doğdu. Padişahın teveccühüne nail oluşu, Şeyhülislam Hamidzâde Mustafa Efendi'nin huzurunu ihlal ettiğinden "hırsu tama' gibi haller isnadı ile" 1890 (1204 h.)'de azil ve -abaü ecdadının vatani olan- Kastamonu'ya nefyettirdi. Orada 1804 (1219 h.)'de irtihal etti.⁴⁴

Mehmed Besim Efendi

"Sultan I. Abdülhamid asrı Dersiâmları meşahirinden Mekkei Mukerremeden ma'zulen vefat eden Kastamonulu Halil Efendi'nin hafidi olup haddi zatında erbabı dirayet ve ma'rifetten olduğu müselleme ve istikameti tab'ına hüsn-i hattı ta'liki dahi delil ve alem olan Sahn-ı Seman müderrislerinden Mehmed Besim Efendi, bil itibar Musula-i Süleymaniye rütbesine ve 27 Cümada'l-Ülâ 1248 tarihli ruus-i hümayunla kadri ref' kılındı" (44 numaralı "Taktimi vekayi"de görüldü).⁴⁵

⁴⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

⁴¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 401.

⁴² İnal, *Son Hattatlar*, s. 443.

⁴³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 444.

⁴⁴ İnal, *Son Hattatlar*, s. 496.

⁴⁵ İnal, *Son Hattatlar*, s. 514.

Ta'lik hattatı olan bu zat hakkında bundan başka malumat yoktur. Yazısı da görülmemiştir.⁴⁶

Vasfi Efendi

Mehmed Vasfi Efendi, Zağferanbolu (Safranbolu) dâhilinde Oğulveren Karyesi'nde Rençber Şakir Ağa'nın Oğludur. Takriben 1868 (1285 h.)'de o karyede doğdu. Gençliğinde İstanbul'a geldi.⁴⁷

Bilahere Kastamonu Darü'l-Muallimîn Zağferanbolu ve Çatalca idadi mektepleri müdüriyetlerine ve Kastamonu Darü'l-Hılâfe Medresesi muallimliğine tayin oldu. Vefatından bir sene evvel Kastamonu İmam-Hatip Mektebi müdüriyetine ve ilm-i hadis ve tefsir muallimliğine nasbedildi. 1925 (1343 h.)'de vefat etti. Kastamonu'da Şa'bân-ı Veli türbesi haziresine defn olundu.⁴⁸

Ta'lik hattı Fetvahane memurlarından Hasan Hüsni Efendi'den meşk etmiştir. Gayet güzel ta'lik yazardı.⁴⁹

Sırrı Paşa

Selim Sırrı Paşa Kandiyeli Helvacızade Salih Efendi'nin oğludur. 1844 (1260 h.) de Kandiyе'de doğdu. Kandiyе ulemasından Cevrî Efendi'den eğitim aldı.

Daha sonraları Karasi Mutasarrıfı, 1879 (1296 h.)'de Trabzon Valisi oldu. İnfisal ederek İstanbul'a geldikten birkaç ay sonra Kastamonu vesair illere tayin oldu. 1895 (1313 h.)'de vefat etti.⁵⁰

Memur olduğu vilayetlerde nafi' eserler vücuda getirmeğe çalıştı. Nesri, nazmına üstündür. Rık'a yazısı güzel ve kendine mahsus bir tarzdadır. Vilayetlerde maiyetinde bulunanlardan bazıları yazısını ve nesrini taklit etmişlerdir.⁵¹

Hilmi Efendi

Hasan Hilmi Efendi, Zağferanbolulu'dur. 1318 de İstanbul'da vefat etmişti. Pek nefis nesih ile müteaddid Mushaf-ı Şerif yazdığını, biraderzadesi ta'lik

⁴⁶ İnal, *Son Hattatlar*, s. 514.

⁴⁷ İnal, *Son Hattatlar*, s. 629.

⁴⁸ İnal, *Son Hattatlar*, s. 629.

⁴⁹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 629.

⁵⁰ İnal, *Son Hattatlar*, s. 755.

⁵¹ İnal, *Son Hattatlar*, s. 756.

hattatlarından Mehmed Vasfi Efendi söylemiştir.⁵² (Safranbolu o dönemde Kastamonu'ya bağlı olduğu için burada yer verilmiştir.)

Muhsin Bey

Muhsin Bey, Çömez Mustafa Vasıf Efendi'nin oğludur. Habib Efendi'nin ifadesiyle "Hüsn-i hatda mehareti müsellemler olduğundan Abdullah Zühdi Efendi refakati ile Medine-i Münevvere yazılarını tertip ve tanzime namzet oldu. 1887 (1304 h.) de vefat etti. Sultan Abdülaziz Han'ın sanduka-i mezarı camesi (puşidesi) onun yazısıdır.⁵³

B. HATTAT FERİDE HANIM

Feride Hanım, Baharzâde Hamâmî Mehmed Râşid Efendi'nin kızıdır. 1253/1837 yılında Kastamonu'da doğdu. Babası müderris, şair ve hattattır. Kastamonu'da cami, mescit ve hamamdan ibaret bir vakfı bulunan Firenkşâh Cemaleddin Aksarâyî ahfadındandır. Râşid Efendi bir müddet "vakıf hamamını" bizzat idare ettiği için Hamâmî⁵⁴ namıyla yâd olunmuştur.⁵⁵ Aile öteden beri Baharzâde olarak tanınmaktadır. Feride Hanım'ın annesi hakkında detaylı bilgiye sahip değiliz. Ancak adının Rahime olduğunu Feride Hanım'ın divanındaki bir nottan anlamaktayız.⁵⁶

Tahsil seviyesi yüksek bir aile içinde yetişen feride Hanım eğitimi büyük ölçüde babasından almıştır. Önce Kur'an-ı Kerim öğrenip hafızlığa çalışmış ve yedi yaşında hafız olmuştur. Daha sonra Arapça ve Farsça'yı öğrenip hat dersleri de almış sülûs ve nesih meşk ederek hat icazetine sahip olmuştur. Tuhfe-i Vehbî okuduğu sırada şiire ilgi duyup kendisi de şiir yazmaya heves eder. Annesinin istememesine rağmen babasının da teşviki ile şiire devam eder.⁵⁷

Babasının şiirlerine nazireler yazdıktan sonra kendi tanzim ettiği şiirlerini de meydana getirmeye başlar. Hat sanatına karşı duyduğu ilgisi de şiire beraber yürümüştür. İcazet aldıktan sonra on kadar Kur'an-ı Kerim

⁵² İnal, *Son Hattatlar*, s. 785.

⁵³ İnal, *Son Hattatlar*, s. 791.

⁵⁴ Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*'nden naklen, II, 377-378; Bünyamin Çağlayan, *Baharzâde Feride Hanım Divanı*, Ankara 2006, s. 2.

⁵⁵ Çağlayan, s. 2. İbnülemin Mahmut Kemal İnal, *Son asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969, I, 408'den naklen.

⁵⁶ Divanında annesi için yazdığı Mersiyenin sonundan. Çağlayan, s. 2.

⁵⁷ Çağlayan, s. 2.

ve aynı sayıda Muhammediye yazmıştır. Yazdığı eserlerden birinin torunu Raif Bey'in Kütüphanesinde bulunduğunu İsmail Hakkı nakletmektedir.⁵⁸

Feride hanım 16 yaşlarında iken aslen Kastamonulu olan Ali Raif Efendi ile 1268/1852'de evlendi.⁵⁹ Aynı yıl İstanbul'a yerleştiler. Daha sonra eşinin görevi doğrultusunda Batum'a gittiler. Batum dönüşü Raif Efendi fevkalade rahatsızlandı. Tebdil-i hava için Kastamonu'ya döndüler. 1274/1858'de Ali Raif Efendi burada vefat etti.⁶⁰

Feride Hanım bir daha evlenmemiştir.⁶¹ Feride Hanım 1288/1872'de tekrar İstanbul'a gelir.⁶² Babasının yaşlı ve hasta olması sebebiyle Kastamonu'ya dönmeye mecbur kalır. İstanbul'da kaldığı süre iki yıl kadardır. Beş yıl sonra babasının vefatı üzerine bir daha acılara gark olur. Tek dayanağı olan annesinin ölümü onu büsbütün yıkar.⁶³

Kastamonu'nun "Evliyalar Şehri" olarak tanındığı bilinmektedir.⁶⁴ Bu şehrin bu yönünü en iyi yansıtan Şeyh Şaban-ı Veli'dir. Halvetiliğin Şabanîye kolunun kurucusu olan bu zat Kastamonu için bir manevi harç mesabesindedir. Devrin hayat tarzının bir gereği olarak insanlar meşrebi ve mizacına uygun olarak bir tasavvuf anlayışına intisap ederlerdi. Feride Hanım da yukarıda ifade edildiği üzere genç yaşta yaşadığı acı ve kederlerine karşın bir teselli bulmaya çalışır. Çağlayan'ın tespitlerine göre "alem bu ya" redifli gazelinin maktanda söylediği gibi şu ifadeler bunu doğrulamaktadır:

"Bu Feride âsitân-ı Pîre kıldı intisâbı
Dest-giridir anın Şa'bân Baba âlem bu ya."⁶⁵

⁵⁸ Çağlayan, s. 3. İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), "Feride Hanım", Doğu Mecmuası, 2 Cemaziye-ülâ 1340, Kanun-ı Sâni 1338, sayı: 1, sayfa: 3'den naklen.

⁵⁹ Çağlayan, s. 3.

⁶⁰ Çağlayan, s. 4.

⁶¹ Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu kendisine ulaşan bir silsilenamede Şeyh Hacı Mehmed Bey'in Baharzâde Feride Hanım'la evlenmiş olduğuna dair bir kayıt bulunduğunu fakat adı geçen hanımın Baharzâde olmasına ihtimal vermediğini, evliliği sözkonusu edilen kişinin aynı adı taşıyan başka bir hanım olduğunu ve mezarının Atabey Camii haziresinde Mehmed Efendi'nin mezarının yanında bulunduğunu ve de ölüm tarihinin 1308 olduğunu fotoğraflarla da belgeler. (Çağlayan, s. 5, dpn. 8. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Kastamonu'da Bayrâmîlik ve Şemsizâde Ailesi*, Ankara 2005, s. 110-112'den naklen.)

⁶² Çağlayan, s. 5.

⁶³ Çağlayan, s. 7.

⁶⁴ Her yıl Mayıs ayının ilk haftası Kastamonu'da Şeyh Şaban-ı Veli ve Evliyalar haftası olarak gelenekselleştirilmiş törenler düzenlenmektedir.

⁶⁵ Feride Hanım, *Divan*, 13 b. (Çağlayan, s. 8, dpn. 12'den naklen.)

Yine Çağlayan'ın tespitlerine göre *Divan*'ının 4 nolu şiirinde aynı durumu söyler. 11 nolu şiir Şeyh Şaban-ı Veli'ye medhiye olarak kaleme alınmıştır. 12 nolu şiir "Halvetiyiz" rediflidir. 28 nolu şiiri ise Şabân-ı Veli Dergâhı'nın 1261 yılında tamiri münasebetiyle yazılmıştır.⁶⁶

Feride Hanım çeşitli vesilelerle şiirler kaleme almıştır. Bunlar genelde vilayet ve önemli makamlara gelen kimseler ve bunların eşlerine Kastamonu'ya gelme veya önemli günler vesilesiyle takdim olunan şiirlerdir.⁶⁷ Bunlar arasında Kastamonu Valiliğine atanan Sırrı Paşa'nın eşi ve aynı zamanda şair bir hanım olan Leyla Hanım'la olan hatıraları zikretmeye şayandır. Leyla Hanım'ın İstanbul'dan gıyaben tanıdığı Feride Hanımı 8 Kasım 1881-4 Ocak 1883 yıllarında eşinin Kastamonu valiliği esnasında bizzat tanıma imkanı bulmuştur.⁶⁸

Kastamonu'ya gelip burada evlenen ve Alişan Bey'in konağında kalan Erzurumlu Emrah ile karşılıklı şiir söyledikleri (müsaare) bildirilir.⁶⁹

Feride Hanım 10 Cumâdâ'l-Ülâ 1321/1903'te 66 yaşında vefat etti. Kastamonu'da Ağa İmareti olarak bilinen Yakup Ağa Camii haziresinde baba ve annesinin yanına defn olundu Ölümü üzerine Sofuzâde Mehmet Tevfik Efendi'nin söylediği ve mezar taşına yazılmış olan tarih şöyledir:

"Esüb bâd-ı ecel bağı baharın eyledi ifnâ
Bütün ehl-i kalem nazmı teessüf eylesün inşâ

Ferid-i asr idi tab'-ı nezâhet perveri
Safây-ı rûhbaş eyledi her dil mürdeye gûyâ

Kadınken bezm-i ma'nâda ricâli eyleyüb râcil
Denildi zir-i ünvanında üstâd-ı sühân-pirâ

Getirdim çâr tekbir eyledim tarihini tam Tevfik
Feride Hanımın olsun makamı Cennet-i a'lâ" (1321)⁷⁰

Feride Hanım'ın şiirlerini toplamaya teşvik edenler Azmî Efendi, İn-nu'l-İshâh Fevzî ve Hâcezâde Tevfik Efendi'dir.⁷¹

⁶⁶ Çağlayan, s. 8.

⁶⁷ Çağlayan, s. 8-9.

⁶⁸ Çağlayan, s. 9-12.

⁶⁹ Çağlayan, s. 12.

⁷⁰ Çağlayan, s. 12-13.

⁷¹ Çağlayan, s. 14.

Çağlayan “Hattat olması dolayısıyla Feride Hanım’ın kendi el yazısı ile düzenlenen bu divanın nerede olduğunu tespit edemedik” diyerek Feride Hanım’ın kendi el yazısı ile divanın varlığına işaret etmektedir.⁷² Feride Hanım Divanı’nın yazar tarafından incelenen nüshasının şaire hanımın oğlu Cemal Efendi’nin oğlu Raif Bey tarafından müsveddelerden faydalanarak tertip edilen Ankara Milli Kütüphane Yazma Eserler Bölümünde 436 kayıt numarası ile muhafaza edilen nüshadır.⁷³

C. HATTAT EMRULLAH EFENDİ

Kastamonu Merkezli Candaroğulları Beyliği’nin ilme, sanata verdiği önemin bereketi olarak, takip eden yüzyıllar içinde değişik branşlarda bölgeden pek çok sanatçı çıkmıştır. Sanatın her bir dalında, Kastamonu merkez ve ilçelerinden yetişmiş sanatçıların sadece adlarını versek, epeyce bir yekûn tutar.⁷⁴

94 yaşında olmasına rağmen güçlü hafızasıyla oğlu Abidin Demirkaya’ya 1987 yılında yazdırdığı hayat hikâyesi metni Abdulkadiroğlu tarafından bizzat esere alınmıştır.⁷⁵

Hattat Emrullah Demirkaya’ya mahalli bir sanatçı olarak ve yaptığı işlerle bir asırlık ömrü içinde sanata olan katkılarıyla bakmalıyız.⁷⁶

Emrullah Efendi’nin hat sanatındaki yeri ve değerine dair Abdulkadiroğlu’nun naklettiği bir olay da şu şekildedir: “Merhum Hâmid Aytaç’ı bir ziyaretimde, çantamın içinde Emrullah Efendi’nin bazı yazılarının fotoğrafları vardı. Gösterdiğimde şaşkınlık içinde şu cümleleri söylemişti: “Bu, şimdi nerede? Neden hayatını İstanbul’da kurarak sesini daha fazla duyurmamış? Şu kompozisyon kabiliyetine bakın efendim...” Abdulkadiroğlu bu olayın ardından şu yorumu yapmaktadır: “Emrullah Efendi

⁷² Çağlayan, s. 14.

⁷³ Eser hakkında geniş bilgi için bkz. Çağlayan, s. 14–15. Ayrıca bkz. Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, II, 377–378, İstanbul 1338; Abdulkadir Abdulkadiroğlu, *Kültürümüzden Esintiler*, Ankara 1997; (Eyüp Akman, “Kastamonulu Feride Hanım Divanı ve Divândaki Yerel Kültür Unsurları”, *Müteferrika Kitâbiyat Dergisi*, 2006 Kış, sy. 30, ss. 229–238; Eyüp Akman, *Kastamonu Kaynaklarında Erzurumlu Emrah*, Gazi Kitabevi Yay., Ankara 2011; Ahmet Talay Onay, *Tokatlı Nuri*, Çankırı 1933;) Eyüp Akman’dan naklen, “Feride Hanım, Bahârzâde”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Madde Yazım Tarihi: 02.09.2013, <http://www.turkedebiyat isimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=288>.

⁷⁴ Abdulkadir Abdulkadiroğlu, “Emrullah Demirkaya”, *Kastamonulu Sanatçılar Albümü*, ss. 20–79, Ankara 2005, s. 14.

⁷⁵ Abdulkadiroğlu, “Emrullah Demirkaya”, s. 14.

⁷⁶ Abdulkadiroğlu, “Emrullah Demirkaya”, s. 15.

tasarlar ve hemen yazardı. Onlar en kısır bir dönemin kültüre ve sanata susamış; onları ayakta tutabilmek için maddi-manevi her türlü fedakarlıkta bulunmuş büyük kahramanlardır. Emrullah efendi şayet İstanbul'da yaşamış biri olsaydı, hat başta olmak üzere değişik zevkleri ve hünerleri ile emsali pek çok sanatçıları rahatlıkla geçebilirdi. Hilyelerdeki farklılık ve tekâmül; bazı sûrelerin anlamları ile birlikte levhalaştırılması... gibi hususlarda Emrullah Efendi hat sanatına yenilikler getirmiştir."⁷⁷

Hayatı

Emrullah Demirkaya, 1894 (1310) yılında Kastamonu'da doğmuştur. İlk öğrenimini Kastamonu Yarıbaşı Mektebi'nde yaptı. İdâdî'de bir yıl okudu. 1905 (1321) yılında Kastamonu Sanat Okulu'na girdi. 1912 (1328) yılında buradan mezun oldu. Kastamonu Matbaasında mürettiblik yaptı. Birinci Dünya Savaşı yıllarında, 1915 (1331) Eylül ayında İstanbul Harbiye Nezareti'nde (Osmanlı Kara Kuvvetleri Karargâhı) askere alındı. Enver Paşa Başkumandanlık Karargâh Bandoşunda (Muzika-yı Hümayun) Muzika Eri olarak görev yaptı. Askerliğini yaparken İstanbul Sanayi-i Nefise Mektebi-İ Âlisi (Güzel Sanatlar Akademisi)'ne ve Medresetü'l-Hattatın'e devam ederek hat ve tezhib sanatını öğrendi. Direkterarası Tiyatrolarındaki anraktlarda orkestra elemanı olarak görev yaptı. İstanbul'un işgalini gördü. Nefise Sultan ile Enver Paşa'nın düğün törenindeki büyük orkestrada trombon sanatçısı olarak yer aldı. 1919 yılında Kastamonu'ya izinli olarak geldi. Bu yıllarda başlayan Milli Mücadeleye katılmak için tekrar askere yazıldı. Kastamonu 14 Fırka, Ahz-ı Asker kalemünde yazıcı başçavuşluğu yaptı. Milli Mücadele döneminde Kastamonu Vilayet Matbaasında mürettib olarak çalışırken dokuz arkadaşı ile birlikte Kuva-yı Milliye bildirilerini bastı ve bildirilerin halka dağıtılmasını sağladı. Kastamonu ve yöresinde Miralay Osman Bey ile birlikte Kuva-yı Milliye teşkilatının kurulmasında etkin görevler üstlendi. Bu dönemde Kastamonu Müdafaa-yı Hukuk Derneği'nin başkanı Atabey Şeyhi Ahmet Ziya (Ziyaeddin) Efendi⁷⁸ idi. Osmanlı Hükümeti tarafından, Milli Mücadelenin yok edilmesi amacıyla oluşturulan Kuva-yı İnzibatiye askerlerine karşı Miralay Osman Bey ve Tenekeci (Gazzazâde) Mehmed Efendi ile birlikte çalışarak elli-atmış kişilik bir milis kuvveti oluşturdular ve bu kuvveti Olukbaşı'nda yapılan bir törenle

⁷⁷ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 15.

⁷⁸ Geniş bilgi için bkz. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Kastamonu'da Bayrâmilik ve Şemsizâde Ailesi*, Ankara 2005, s. 99 vd.

İğdir ve Safranbolu havalisine gönderdiler. Ayrıca hilafet ordusuna karşı savaşan Miralay Nazım Bey kuvvetlerine de Kastamonu'dan asker temin ettiler. Emrullah Demirkaya bu sırada Miraliva Muhittin Paşa'nın emriyle Kastamonu'da ilk milli bandoyu kurarak eğitimlere başladı. Daha sonra, Mareşal Fevzi Çakmak zamanında bu ilk milli bando Ankara'ya çağrılarak Erkan-ı Harbiye Umumi Bandosu adını aldı. Milli Mücadelenin ilerleyen yıllarında batı cephesinde görevlendirildi ve Afyon'un Çay kasabasındaki Birinci Ordu Karargahında hesap memuru muavini olarak görev yaptı. İzmir'in kurtuluşunda, kente ilk giren birlikler arasındaydı. Sekiz yıl askerlik yaptıktan sonra terhis oldu ve memleketi Kastamonu'ya döndü. Daha sonraki yıllarda İstiklal Madalyası ile onurlandırıldı.

II. Abdülhamid, Sultan Reşad ve Vahdeddin dönemlerine ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına tanık olan, Kurtuluş Savaşı'nın içinde yer alan ve genç Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarını bizzat yaşayan ve büyük hizmetleri geçen Emrullah Demirkaya, daha sonraki yıllarda memleketi olan Kastamonu'da PTT memurluğu, Ticaret Odası Başkanlığı, İl Özel İdaresi Daimi Encümeni Baş Mümeyyizliği görevlerinde bulundu ve 1953 yılında İl Özel İdaresindeki görevinden emekliye ayrıldı.

Emrullah Demirkaya sanatçı bir kişiliğe sahipti. Batı musikisi ve nota icrasında hoca olup dönemin caz ve bando müziğini en iyi bilen ve icra eden kişilerden birisi idi. Kendisi ayrıca dönemin mahalli son hattatlarından. Medresetü'l-Hattâtin'de Hacı Ahmet Kâmil (Akdik) Efendi'den sülüs yazıyı, İstanbul Sultan Selim Camii müezzini Hulusî Efendi'den talik yazıyı, Necmeddin (Okyay) Efendi'den rık'a yazısını meşk etmiştir. Hattat Hamid Aytaç ile Halim Özyazıcı arkadaşlarıdır. Tezhib, bakır işlemeciliği, ressamlık diğer vasıflarıdır. Kastamonu ve Konya Mevlana Müzeleri ile Kültür Bakanlığı arşivlerinde pek çok eseri mevcuttur.

İlk evliliğini akrabalarından Hamide Hanım ile, ikinci evliliğini ise Kastamonu'lu Sadık Efendi ve Aliye Hanım kızı Fikriye Hanım (Tezgören) ile yapmış, ikinci evliliğinden iki oğlu ve bir kızı olmuştur. Abidin 1945, Mukadder 1947, Zekâi 1954 doğumludur. (Fikriye Hanım Ankara'da vefat etmiş, Karşıyaka Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir.) Emrullah Efendi'nin 3 Eylül 1992 tarihinde sağ tarafına felç gelmiş, bir ay Kastamonu Devlet Hastanesi'nde tedavi görmüştür. Ancak yaşlılık nedeniyle sağlığına kavuşamamış 4 Ekim 1992 tarihinde Ankara Eryaman'da oğlu Zekâi Demirkaya'nın evinde 100 yaşına yakın iken vefat etmiştir. Cenazesi Kastamonu'ya

götürülerek Ahmetdede Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Kastamonu Hamidiye Mahallesi Tepeyol Sokak Nu. 15'te bulunan ve özel bir müze gibi olan evi ölümünden sonra satılmıştır. Kabri Kırkçeşme Yokuşundan mezarlığa çıkışta, yolun bitip ikiye ayrıldığı yerin hemen solundadır.⁷⁹

— Kendi ifadelerine göre babası Rumeli göçmenlerinden Timurkaya'dır. Halkın ona "Demir Ağa" dediklerini nakleder. Annesi Kırım'ın Bahçesaray yöresinden Hz. Peygamber'in soyundan gelen Selime Hanım'dır. İki kız dört kardeşdir.⁸⁰

Yine kendi ifadelerine göre; "Ailem her ne kadar Kırım Tatar göçmeni olarak bilinse de aslen kökümüz Kastamonu'ya dayanır." der. Dedesinin, dedesinin babası olan Topuzoğlu Derviş Ali, Kastamonu'nun Araç kazasının Alınkaya köyündendir. Kendi yaptığı araştırmalarda, bu köyde Topuzoğlu Derviş Ali adına bir vakıf ve caminin bulunduğunu evkaf kayıtlarından öğrenmiştir. Kırım'a gitme sebeplerini de şöyle anlatır: "Büyük dedem Topuzoğlu Derviş Ali, III. Sultan Mustafa'nın Rusya'ya karşı açtığı Özi (1768–1774) Muharebesine katılmak üzere yeniçeri olarak Rusya'ya gitmiş, savaş bitiminde memleketine dönmeyerek Kırım'ın Gözleve kazasına yerleşmiş, orada evlenerek çoluk çocuğa karışmış, yer yurt edinmiştir. Oğlu Murtaza ve torunları Murat ile Mustafa da Kırım'da doğmuş ve orada yerleşmiştir. Dedesi Mustafa Ağa'nın anlattıklarına göre orada çok mamur ve müreffeh bir hayatları varmış. Ta ki 1855 Osmanlı–Rus Savaşı'nın (Sivastopol Harbi) başlamasına kadar. Harbin başlamasıyla Rus orduları Kırım'ı işgal eder ve aile her şeyini bırakarak Romanya içlerine doğru göç etmiştir. Romanya Dobruca eyaleti Tulcı sancağı Mecidiye kazası Başpınar (veya Taşpınar) köyüne yerleşerek orada yeniden çiftlik ve arazi edinmişler. 1877 (1293) Osmanlı–Rus Harbi başlayınca yeniden göç eden aile güneyde Selanik, İskeçe ve Gümülcine bölgelerine yerleşmiş. Ayastefanos Anlaşmasının imzalanmasından sonra Romanya'daki topraklarına yeniden dönen aile 1890 (1306) tarihine kadar burada ikamet etmiştir. 1877–78 Osmanlı Rus Harbi sonunda imzalanan Berlin Anlaşmasıyla Romanya resmen bağımsız bir devlet olunca ülkedeki Müslümanlara karşı baskılar artar. Dedesi de eşini, çocukları Zahit, Timurkaya ve Gülsüme ile torunlarını da yanına alarak 1890 yılı bir yaz günü Köstence limanından gemiye binerek önce İstanbul'a oradan da Sinop'a geçerler. Sinop'tan da ata yurtları Kastamonu'ya hareket

⁷⁹ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 21–22.

⁸⁰ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 22.

ederler. Dedeleri binbir zorlukla geldikleri Kastamonu'da Rumeli muhacirlerinin yerleşmesi için Sultan II. Abdulhamit tarafından tahsis edilen ve daha sonraları Hamidiye Mahallesi olarak anılacak olan mahalleye yerleşirler.⁸¹

Dedeleri Kastamonu'da zorluklar yaşamışlar, Kastamonu -İnebolu arası taşımacılık işleri yapmışlardır. Emrullah Efendi'nin babası Timurkaya 1860 (1276) da Romanya Mecidiye'de doğmuştur. Emrullah Efendi, babasından halim selim birisi olarak bahseder. Ailenin ekonomik durumu Emrullah Efendi çalışmaya başlayınca kadar sıkıntı içerisinde geçer.⁸² Birinci Dünya Savaşı yıllarının bütün acılarına ve çilelerine tanık olur.⁸³

Hat Sanatı ile Tanışması

1914 yılından itibaren dört yıl devam eden Cihan Harbi boyunca İstanbul'dan bir yere ayrılmadı... Hat sanatı ile tanışmasını şu cümlelerle anlatır: "Bu arada Güzel sanatlara olan merakım nedeniyle boş zamanlarımda Medresetü'l-Hattâtîn ile Sanayi-i Nefise Mektebi Âlisine (Güzel Sanatlar Akademisi) devam ediyor hat ve süsleme sanatlarını öğreniyordum. Hocalarımız o dönemin çok ünlü hattatları idiler. Rik'a yazısını Necmeddin (Okyar) Efendi'den, sülüs yazıyı Hacı Kamil (Akdik) Efendi'den, talik yazıyı Sultan Selim Camii müezzini Hulusî Efendi'den meşk ettim. Hattat Halim (Özyazıcı) Efendi ile Hattat Hamid (Aytaç) Efendiler o dönem arkadaşlarımızdandı. Kendi ifadeleriyle o yılları "Koğuştaki geceleri herkes yattıktan sonra zor zahmet bulabildiğim kör bir lambanın ışığında hocalarımızın verdiği örnek yazıları meşk ederdim." şeklinde anlatmıştır.⁸⁴

Musiki Yönü

Ramazan ayında Şehzadebaşı'ndaki direklerarasında bulunan tuluat tiyatrolarında musikişinas arkadaşlarımızla antrakta çıkar, yani tiyatro oyununun ortasında verilen arada sahneye çıkar, konser verirdik. Bu sayede parasız kalmaz harçlığımı çıkartırdım. Çünkü ailemin bana para gönderebilecek maddi gücü yoktu.⁸⁵

1919 yılının ilk aylarında tebdil-i hava için Kastamonu'ya döner. 1919 yılının ilk aylarında izinli sayıldığı ilk günleri beş yıldır görmediği ailesi

⁸¹ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 23.

⁸² Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 23-24.

⁸³ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 26-27.

⁸⁴ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 28.

⁸⁵ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 28.

ile birlikte ve hasret gidererek geçirdi. O yıllar Anadolu'nun işgal edildiği ve M. Akif'in Kastamonu Nasrullah Camii'nde vaaz verdiği, Açıksöz gazetesinde yazıların yayımlandığı yıllardı. Bu yıllarda Emrullah Efendi Vilayet Matbaasında mürettip olarak çalışmakta idi.⁸⁶

Kendisi 1919 yılının (kendi ifadesi, sanıyorum) ikinci yarısında "Anadolu ve Rumeli Müdaafaai Hukuk Cemiyeti"nin Kastamonu Şubesi kuruldu. Cemiyet başkanı Atabey Şeyhi Ziyaeddin Efendi idi. 1920 yılının Eylül ayında Mirliya Muhittin Paşa, Kastamonu ve Bolu havalisi kumandanlığına atanmıştı. Kendisi de bu sıralarda Milli Mücadeleye katılmak için yeniden askere yazılmıştı. Kastamonu 14. Fırka ahz-ı asker kalem yazıcılığında görevlendirilmişti.⁸⁷

Musiki: Kolordu kumandanı Muhittin Paşa bu sıralarda askerin moral gücünü yükseltmek için yeni bir bando takımı kurulmasından söz ediyordu. Emrullah Efendi Mızıkai-i Hümayundan bazı arkadaşlarının burada bulunduğunu komutana ifade eder. Bunun üzerine Muhittin Paşa, 5. Hassa Alayı Mızıkasından ayrılmış usta Mehmet Ali Efendi'yi çağırarak gereken emirleri verir ve Mehmet Ali Efendi birkaç gün içinde otuz beş kişilik bir bando takımı oluşturdu. Emrullah Efendi de 2 Kanun-ı Sani 1337 (1921) tarihinde Kastamonu kumandanlığı Mızıkai Bölüğü'ne verilir. Kastamonu ve Bolu Havalisi Bandosu adını alan bu takım Kuyudibi Medresesi'nde çalışmalarına başlar. 7-8 ay sonra TBMM'nin emrine istenen bu bando ilk meclis hükümetinin ilk bandosu olarak görev yapar. Kendisi bunun onurunu taşıdığını ifade etmektedir.⁸⁸

Emrullah Efendi okuma yazma bilmesi ve güzel yazı yazması sebebiyle 1921-1923 yılları arasında İzmit Nokta Kumandanlığı nezdinde, Batı Cephesi, Afyon-Çay Karargahında Yazıcı Kıdemli Küçük Zabıt olarak görevlendirilir. Savaşta bizzat Yunan ordusuna karşı savaşmamakla beraber karargahta çok önemli görevler ifa ettiğini bizzat kendisi anlatmaktadır. O yıllarda yaşanan harplere ve İzmir'in kurtuluşuna tanık olur. Yaklaşık dokuz yıl süren askerliğin sonunda 3 Mayıs 1339 (1923) İzmit Nokta Kumandanlığından terhis olarak memleketi Kastamonu'ya döner.⁸⁹

⁸⁶ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 29.

⁸⁷ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 30.

⁸⁸ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 30.

⁸⁹ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 31.

Askerlik dönüŖü telgrafhaneye memur olarak girer. Ardından Kastamonu Ticaret Odası'na BaŖkatip olarak girer. Bu sırada sergi ve fuarlara katılır. 1937 veya 1938 yılında İl Özel İdare Daimi Encümen Mümeyyizliği ve BaŖkatipliđi'ne alınır. Burada 1953 yılına kadar çalıŖır.⁹⁰

Ticaret Odasında çalıŖtıđı yıllarda akrabalarından Hamide Hanım ile evlenir. Ailevi nedenlerle ayrıldığı bu eŖinden sonra 1944 yılında Kastamonu'lu Sadık Efendi'nin kızı Fikriye Hanım ile evlenir. Bu evliliğinden iki erkek bir kız olmak üzere üç çocuğu olur.⁹¹

Milli Mücadele yıllarındaki hizmetlerinden dolayı İstiklal Madalyası ile onurlandırılır.⁹²

Emekliliđinden sonra Kastamonu'da yaŖadı. Açtığı dükkanlarda levha yazdı, mühür kazıdı, hat sanatı ile uğraŖtı. Cumhuriyet'in ilanından beri çalıŖmalarını sürdürdüğu Halkevi bandosunda trombon sanatçısı olarak uzun yıllar görev yaptı. 1960'ta hacca gitti. 1975'li yıllardan sonra hat sanatına olan ilgiden oldukça memnun olduğunu ifade etmiŖtir. Kendisi Kastamonu'daki evinde yetenekli ve gayretli olan gençlere hat sanatını öğretmeye çalıŖmıŖtır.⁹³

Kendilerinin icazeti olmadığından dolayı talebelerine icazet veremiŖtir. Fakat yine de hat dersi almak isteyenlere, özellikle de İmam Hatip Lisesi'nden kendilerinden ders talep eden öğrencilere elinden geldiği kadar ders vermiŖlerdir. Bunlar arasında Musa Özdađ, Rafet Küllüođlu gibi isimler daha sonraki nesillere bu emaneti aktarmıŖlar genç hattatlar yetiŖmesine vesile olmuŖlardır. Üçüncü nesil diyebileceğimiz bu nesilden ise dünya çapında yarışmalarda dereceler almıŖ ölkemizin önemli hattatları yetiŖmiŖtir. Bazı hattatlar dersleri İstanbul'da diğer hattatlarımızdan ikmal etmek suretiyle devam ettirmiŖlerdir. Emrullah Efendi'ye nispetle üçüncü nesil olarak adlandırabileceğimiz bu sanatkârlar arasında Tevfik Kalp, Ahmet Kutluhan, Ahmet Gedik ve Aziz Tekiner bildiğimiz bazı örnekler olarak zikredilebilir.

⁹⁰ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 31.

⁹¹ Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 32.

⁹² Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 32.

⁹³ 1989 yılında 95 yaŖında verdiği mülakattan. Abdulkadiroğlu, "Emrullah Demirkaya", s. 32. Ayrıca bkz. Nail Tan-Özdemir Tan, "Demirkaya, Emrullah", *Gurur Kaynağımız Kastamonulular*, III, 115.

Yazdığı Eserlerden Bazıları

Kastamonu Deveciler Camii Mihrab yazısı,

Kastamonu Hamidiye Camii tavan ve mihrap yazısı,

Kastamonu Nasrullah Camii yazılarının onarımı ve mihrabın solunda pencere üzerine asılı levha,

Kastamonu Nasrullah Camii musalla taşı üzerindeki (duvarda asılı duran) levha,

Kültür Bakanlığı arşivinde bulunan yazılar (Türk el sanatları sergisinde satın alınmıştır.),

Ankara Milli Kütüphane tarafından satın alınan murakka'ları:

a. 06 Mil Yz.A 5267. Ka'b b. Zuheyr'in Kaside-i Bürde'si. 1404/1983 Kastamonu. 1-24 arası parçalar sülüs, yazar hakkındaki malumat 25-26'da rik'a hattı ile.

b. 06 Mil Yz.A 5268. Kaside-i İstîgfâriyye. Metin Şeyh Mehmed Ebusuud'a ait. 1-6 arası parçalar sülüs, 7-10 arası parçalar rik'a hattı ile. İkinci kısmı biyografisine ayrılmış, 1403/1982 tarihli.

c. 06 Mil Yz.A 5269. Manzûmetü'l-Emâli, 1-15 arası parçalar metin, 16'da manzume hakkında bilgi var. 1403/1982 tarihli.

Kastamonu'da Sinanbey Camii tezyinatı.

Kastamonu Şeyh Şa'bân-ı Velî Camii'nde bulunan levha.

Kastamonu Müzesi'nde bir odayı dolduracak kadar sanatın her çeşidinden örneklerin bulunduğu koleksiyonu.

Abdulkadiroğlu tarafından "sayıları yüzlerle ifade edilemeyecek kadar" şeklinde tanımladığı mihrap ve minber üstü yazıları, Çihar-yar-ı gûzin levhaları, evlere ve iş yerlerine yazdıkları levhalar, binleri aşan mühürler, mevlid ve dua kitapları, En'amlar...⁹⁴

Naaşı Ankara'dan Kastamonu'ya getirilerek Ahmed Dede Kabristanı'nda defnedilmiştir. Toprağa verilışı vefatının ertesi günü 5 Ekim 1992 Pazartesi günüdür.⁹⁵

⁹⁴ Abdülkerim Abdulkadiroğlu, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, Ankara 1997, ss. 312-313.

⁹⁵ Abdulkadiroğlu, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, s. 313.

Abdulkadiroğlu, Emrullah Efendi hakkında İhsan Ozanoğlu'nun Kastamonu Meşhurları serisinden çıkmış küçük bir risalesi olduğundan bahsetse de bu eseri kendisinin de bulamadığını ifade etmektedir.⁹⁶

Abdulkadiroğlu, Emrullah Efendi'yi şu şekilde tarif eder: "Emrullah Efendi, yaşadığı dönem itibarıyla harp ve yokluk yıllarını görüp acılar çektiği için israfı hiç sevmeyen, benzerlerini değil, çok daha iyilerini her gün çöp sepetlerine attığımız kağıtları ve kartonları ustaca değerlendirerek beyazını, renklisini, çiçeklisini ayrı ayrı yerlerde kullanırdı. Çok yönlü bir sanat adamı olma özelliğini bir asırlık hayatı boyunca daima koruyabilmiş olan merhum, bu üstün sanat zevkiyle hayatın hep iyi taraflarını görerek çok sınırlı imkanlarda bile huzur bulmuştur. Son derece mütevazı, kanaatkâr, şâkir ve sâbir biri idi. Sadece hattat olmadığından, onun en büyük özelliği, kompozisyon kabiliyeti idi. Yazmak istediği metni hafızasında tasarlayarak hemen yazardı. Bir sohbet esnasında Merhum Hâmid'e (Aytaç) tesadüfen çantamda bulunan, yazılarının fotoğraflarını gösterdiğimde bu konudaki şaşkınlığını gizleyemedi ve "Bu zât neden İstanbul'a gelmemiş, orada köhnemiş. Şu kâbiliyete, şu kompozisyon gücüne bakınız efendim..." demişti. Çevresini bulduğunda sanatın anlamı da başka olur. Emrullah Efendi Kastamonu'da da isim bırakacak çalışma ve hizmette bulunmuştur, ama askerliği hitamında meselâ İstanbul'a yerleşmiş olsaydı, dünya çapında eserlerin sahibi biri olurdu. Birçok sergiye de katılan Emrullah Hoca'nın en kayda değer sergileri Konya ve Ankara'da düzenlenenleridir."⁹⁷

Yine Abdulkadiroğlu'na göre "Emrullah Efendi'nin en bariz özelliği çok yönlü mahalli bir sanatçı olmasıydı. Aklâm-ı Sitte tabir edilen hat türlerini yazardı, bilhassa rik'a hattı fevkalade idi. Hiçbir örneği bulunmaması bakımından bu hat türünde bir Kur'an-ı Kerim yazmaya başlamıştı, fakat tamamlayamadı. En fazla sülûs, nesih, ta'lik, rik'a nevilerinde yazılar yazar, tezhib ve resim yapardı. İstif kâbiliyeti fevkalâdedir. Hakkâk ve nakkâş idi. İyi nota bilir ve enstrüman çalardı... Kültür Bakanlığı himayesinde mahalli sanatçı olarak Kastamonu'da hat dersleri verdi."⁹⁸

⁹⁶ Abdulkadiroğlu, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, s. 314. Ayrıca bkz. Zühdü Yaman, "Hattat Hacı Emrullah Demirkaya", *Kastamonu'nun Sesi Dergisi*, yıl: 1, sy: 8, Ağustos 1993, s. 32-33.

⁹⁷ Abdulkadiroğlu, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, s. 315.

⁹⁸ Abdulkadiroğlu, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, s. 311.

Kaynakça

- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, "Emrullah Demirkaya", *Kastamonulu Sanatçılar Albümü*, Ankara 2005.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, *Kastamonu'da Bayrâmîlik ve Şemsizâde Ailesi*, Ankara 2005.
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, *Kültürümüzden Esintiler*, Ankara 1997;
- Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, *Türk Halk Edebiyatı ve Folklor Yazıları*, Ankara 1997.
- Akman, Eyüp, "Kastamonulu Feride Hanım Divânı ve Divândaki Yerel Kültür Unsurları", *Müteferrika Kitâbiyat Dergisi*, 2006, Kış, sy. 30, ss. 229-238.
- Akman, Eyüp, *Kastamonu Kaynaklarında Erzurumlu Emrah*, Gazi Kitabevi Yay., Ankara 2011.
- Bektaşoğlu, Mustafa, *Hat Sanatı ve Tosyalı Hattatlar*, Ankara 2005.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1338;
- Çağlayan, Bünyamin, *Baharzâde Feride Hanım Divanı*, Ankara 2006.
- İnal, İbnülemin Mahmut Kemal, *Son asır Türk Şairleri*, İstanbul 1969.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal, *Son Hattatlar*, Maarif Basımevi, İstanbul 1955.
- Onay, Ahmet Talay, *Tokatlı Nuri*, Çankırı 1933.
- Tan, Nail-Tan, Özdemir, "Demirkaya, Emrullah", *Gurur Kaynağımız Kastamonulular*.
- Yaman, Zühdü, "Hattat Hacı Emrullah Demirkaya", *Kastamonu'nun Sesi Dergisi*, yıl: 1, sy. 8, Ağustos 1993.
- <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=288>.